

Utjecaj pandemije COVID-19 na obiteljski život

Tišljarić, Barbara

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:080229>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Pristupnik: Barbara Tišljarić

**UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA OBITELJSKI
ŽIVOT**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: prof.dr.sc. Slavica Blažeka Kokorić

Zagreb, 2022. godine

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA OBITELJSKI ŽIVOT

Sažetak

COVID-19, akronim koji vežemo uz bolest koronavirusa, uzročnik je najveće pandemije 21. stoljeća. Radi se o pandemiji koja je pogodila cijeli svijet te uzrokovala mnoštvo promjena u svakodnevnom životu pojedinca, obitelji i šireg društva. Tijekom pandemije i lockdowna, u trenutku kada cijeli svijet „staje“ i distancira se od dotadašnjih obrazaca funkcioniranja, obitelj za svoje članove postaje sigurno utočište, ali i mjesto dodatnog rizika i nesigurnosti. Cilj ovog rada je kroz holistički pristup prikazati dosadašnje istraživačke spoznaje o utjecaju pandemije na različite sfere obiteljskog života. Iako su istraživački nalazi u ovom području nerijetko u međusobnoj koliziji, većina njih pokazuje da su brojna ograničenja s kojima su se članovi obitelji trebali nositi tijekom pandemije i lockdowna, dovela do pojave novih rizika i otežanog funkcioniranja obitelji u različitim ulogama. Zatvaranje vrtića i škola, rad i školovanje na daljinu, porast ekonomske nesigurnosti i brige za zdravlje članova obitelji, doveo je pojačanog psihološkog stresa kod roditelja i otežao njihovo funkcioniranje u roditeljskoj ulozi. Iako su nove okolnosti u nekim obiteljima potakle rast kohezivnosti i jačanje otpornosti, s druge strane dovele su i do porasta obiteljskog nasilja te problema mentalnog zdravlja.

Ključne riječi: COVID-19, pandemija, obitelj, djeca, roditelji

THE IMPACT OF THE PANDEMIC COVID-19 ON FAMILY LIFE

Abstract

COVID-19, the acronym we associate with the coronavirus disease, is the cause of the largest pandemic of the 21st century. It is a pandemic that has affected the whole world and caused a lot of changes in the daily life of an individual, families and wider society. During the pandemic and lockdown, at the moment when the whole world "stops" and distances itself from previous patterns of functioning, the family becomes a safe haven for its members, but also a place of additional risk and insecurity. The purpose of this work is to present the cognition of the research on different spheres of family through a holistic approach. Although the research findings in this area are often in conflict with one another, most of them show that the numerous restrictions that family members had to deal with during the pandemic and lockdown led to emergence of new risks and difficulty in the functioning of the family in different roles. The closing of kindergartens and schools, teleworking and education, the increase in economic insecurity and concern for the health of family members, has led to increased psychological stress for parents and made it difficult for them to function in their parental role. Although the new circumstances in some families encouraged the growth of cohesiveness and strengthening of resilience, on the other hand, they also led to an increase in domestic violence and mental health problems.

Key words: COVID-19, pandemic, family, children, parents

Izjava o izvornosti

Ja, Barbara Tišljarić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Barbara Tišljarić

Datum: 26.8.2022.

Sadržaj:

1. UVOD.....	1
2. MENTALNO ZDRAVLJE U OBITELJI ZA VRIJEME TRAJANJA PANDEMIJE COVID-19	2
4. RODITELJSTVO.....	8
4.1. Organizacija skrbi o djeci tijekom pandemije COVID-19.....	9
4.2. Nasilje nad djecom za vrijeme pandemije COVID-19.....	12
5. PARTNERSKI ODNOSI TIJEKOM PANDEMIJE	13
6. STRATEGIJE SUOČAVANJA I IZVORI PODRŠKE ZA OBITELJI TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19.....	18
7. ULOGA SOCIJALNOG RADA TIJEKOM PANDEMIJE.....	19
8. ZAKLJUČAK	21
9. LITERATURA.....	22

1. UVOD

Prema podacima službene stranice Vlade za pravodobne i točne informacije o koronavirusu, do rujna 2022. godine broj osoba zaraženih virusnom bolesti COVID-19 u svijetu prelazi brojku od 614 milijuna ljudi (koronavirus.hr, 2021.), a s posljedicama koje je ta bolest uzrokovala suočava se cijela svjetska populacija. U prosincu 2019. godine u gradu Wuhanu po prvi su put prijavljeni simptomi virusa, kasnije nazvanog COVID-19 (*eng. coronavirus disease 2019.*), čiji je uzročnik koronavirus SARS-CoV-2 (Santini i Kusulja, 2020.). Zaraza koronavirusom SARS-CoV-2 uskoro se počela rapidno širiti po svijetu te ostavljati negativne posljedice ne samo na zdravstveni sustav već i na cjelokupno funkcioniranje društva pogođenog ovom pandemijom. COVID-19 je od 2020. godine do danas postao sastavni dio naše svakodnevice, te doveo do niza dinamičnih promjena. Bolest COVID-19 potencijalno primarno ugrožava dišni sustav čovjeka, no negativno utječe i na druge tjelesne sustave te na cjelokupno zdravstveno stanje. O utjecaju pandemije COVID-19 na kvalitetu života pojedinca, obitelji i šireg društva govore brojni recentni znanstveni i stručni radovi posvećeni ovoj temi. Polazišna ideja ovoga rada je prikazati rezultate različitih istraživanja te produbiti razumijevanje utjecaja pandemije COVID-19 na različite aspekte obiteljskog života, počevši od ekonomske situacije, interpersonalnih odnosa i psihičkog zdravlja, do promjena u obiteljskoj dinamici i funkcioniranju članova obitelji u obiteljskim i drugim socijalnim ulogama.

Poznato je da je obitelj temeljna društvena skupina povezana srodstvom, brakom ili zajedničkim životom užega kruga srodnika. Kada govorimo o užem pojmu nukleusne obitelji koju čine roditelji i njihova djeca, treba reći da ovaj tip obitelji predstavlja najzastupljeniji oblik obiteljske strukture u Hrvatskoj, te kao takav ima brojne značajne funkcije za svoje članove, ali i za šire društvo. U ovom radu pokušat će se detaljnije prikazati kako je pandemija COVID-19 utjecala na pojedine funkcije obitelji te opisati kako su nove društvene okolnosti potaknute širenjem pandemije dovele do pojave novih, pojačanih rizika u obitelji, npr. do fizičkog zlostavljanja, narušenog psihičkog zdravlja, ekonomskog stresa, naglašenih teškoća u balansiranju radne i obiteljske uloge u okolnostima rada od kuće i obrazovanja djece na daljinu i slično (Lee i Ward, 2020.; prema Gadermann i sur., 2021.).

2. MENTALNO ZDRAVLJE U OBITELJI ZA VRIJEME TRAJANJA PANDEMIJE COVID-19

U vrijeme kada se pandemija COVID-19 počela drastično širiti po svijetu, fokus brojnih istraživanja najprije je stavljen na utjecaj pandemije na tjelesno zdravlje ljudi. Međutim, što je vrijeme više odmicalo i kako su restrikcije država bile sve strože, primijećeno je da psihičko zdravlje ljudi počinje rapidno opadati zbog cjelokupne situacije. Prvotni val širenja virusa usadio je poseban strah među ljude jer su u to vrijeme bile prisutne naglašene nedoumice oko prirode bolesti i načina širenja zaraze te intenzivan strah od posljedica iste. S ciljem suzbijanja pandemije mnoge države su, osim preporučene socijalne distance, uvele i druge stroge mjere poput zatvaranja vrtića i škola, ograničavanja rada dućana, zatvaranja ugostiteljskih, sportskih i drugih objekata, uvođenja rada na daljinu i slično. Ovakve vrste socijalnih promjena znatno su utjecale na način života kakav su pojedinci, obitelji i zajednice izgrađivali dugi niz godina. Tijekom pandemije COVID-19 mnogo je roditelja osjetilo povećan pritisak i smanjenu socijalnu podršku u svojoj roditeljskoj ulozi, što je negativno utjecalo na njihovo mentalno zdravlje (Gadermann i sur., 2021.). Primjerice, istraživanje koje su proveli Lee i Ward (2020.; prema Gadermann i sur.; 2021.) u SAD-u pokazalo je da je većina roditelja iskusila u to vrijeme pojačanu brigu oko financija, socijalnu izolaciju, kritike od drugih ljudi u zajednici, te tugu i osjećaj usamljenosti. Zatvaranje škola i vrtića te nedostatak poslijepodnevnih aktivnosti u koje su bila uključena djeca prije pandemije, dodatno je povećalo pritisak na roditelje koji su morali pronaći nove strategije kako balansirati između poslovnih odgovornosti i brige za osiguranje ekonomske stabilnosti obitelji s jedne strane te nadzora nad djecom i njihovom edukacijom s druge strane. Sve navedeno pojačalo je njihov financijski i emocionalni stres (Lee i Ward, 2020.; prema Gadermann i sur., 2021.).

Izraženije teškoće primijećene su kod skupine samohranih majki koje su i u ranijim istraživanjima izvještavale da imaju znatnije probleme sa psihičkim i fizičkim zdravljem u odnosu na majke u dvoroditeljskim obiteljima, a sada je izolacija dodatno smanjila njihov pristup izvorima socijalne podrške, a ekonomska

nesigurnost i samostalna briga za odgoj djece pojačala intenzitet roditeljskog stresa (Mijatović, 2015.; prema Pavlović, 2020.).

U okolnostima pandemije došlo je do nagle promijenjene strukture i svakodnevnih rutina, pa je samim time i odgoj djece postao bitno složeniji. Poznato je da u nedostatku strukture djeca uobičajeno iskazuju prkos i testiranje granica. Takva dječja ponašanja kod roditelja mogu dovesti do oštrih reakcija, što zajedno s anksioznošću i stresom može biti pojačani rizik za pojavu verbalnog i fizičkog zlostavljanja djece (Humphreys, Mint, Zeanah, 2020.; prema Pavlović, 2020.).

Od prvog vala izbijanja pandemije COVID-19 do danas na području Kanade provode se sustavna istraživanja s ciljem proučavanja utjecaja pandemije COVID-19 na mentalno zdravlje članova roditelja i djece, praćenja promjena u interakcijama roditelja i djece te definiranja rizičnih i zaštitnih čimbenika koji utječu na mentalno zdravlje u obitelji. Primjerice, u istraživanju Gadermann i suradnika (2021.) sudjelovalo je 618 ispitanika koji su podijeljeni u dvije skupine: roditelji koji žive s maloljetnom djecom u zajedničkom kućanstvu te ispitanici koji nisu roditelji maloljetne djece. Rezultati su pokazali da skupina roditelja u kontekstu pandemije pokazuje znatno veći rizik i veću ranjivost u području mentalnog zdravlja od skupine osoba koje nemaju maloljetnu djecu. Nadalje, čak 44,3% roditelja izvijestilo je o značajnom pogoršanju svog mentalnog zdravlja od početka pandemije, dok je u skupini osoba bez djece taj postotak iznosio 35,6%. U skupini roditelja do izraženijeg pogoršanja mentalnog zdravlja došlo je kod žena, roditelja ispod 35 godina života, roditelja s već postojećim problemima mentalnog zdravlja, roditeljima s invaliditetom, roditeljima djece rane razvojne dobi (do 5 godina) te roditeljima koji su prijavili prisutnost financijskog stresa. Kada su zatraženi da navedu svoje dominantne emocije, najčešće su navodili osjećaj anksioznosti i brige, zatim stresa i na kraju dosade. 8,3% njih navelo je kako je doživljavalo suicidalne misli kao odgovor na cijelu situaciju s COVID-om u zadnja dva tjedna (prvi val zaraze), u komparaciji s 5,2% njih bez djece. 2,6% roditelja se samoozljeđivalo, dok je isti problem samoozljeđivanja bio prisutan kod 1,3% ispitanika bez djece. Nadalje, 24,8% roditelja izvijestilo je da se tijekom pandemije mentalno zdravlje njihove djece pogoršalo. Osim toga, 22,2% roditelja navelo je da su se tijekom pandemije

pogoršali i njihovi odnosi s djecom te da sada oni uključuju više konflikata, deranja i discipliniranja. Čak 13,8% roditelja priznaje da su koristili grube riječi usmjerene djeci kad su bili u stresu zbog financija. Nasuprot tome, udio roditelja koji smatraju da su se odnosi s djecom poboljšali iznosi 49,7%. Zanimljivo je istaknuti da je približno polovica roditelja u ovom istraživanju izjavila da su trenutno zadovoljniji razinom bliskosti s djecom nego što je to bilo prije početka pandemije. Neki od roditelja primijetili su i pozitivan utjecaj pandemije na cjelokupnu dinamiku obitelji, posebice u vidu češćeg zajedničkog provođenja kvalitetnog vremena, porasta osjećaja bliskosti i intenzivnijeg iskazivanja roditeljske ljubavi i brige prema djeci. Zanimljiv nalaz ovog istraživanja je i da roditelji koji su u ekonomskom stresu, u odnosu na skupinu roditelja koji nisu prijavili takav stres, izvještavaju u većem postotku o provođenju kvalitetnog vremena s djecom te o češćem iskazivanju ljubavi i bliskosti s djecom. Jednaki smjer razlike dobiven je i između skupina roditelja koji izvještavaju o dodatnom stresu zbog problema mentalnog zdravlja u odnosu na roditelje koji nisu naveli bilo kakve stresore.

Slično domaće istraživanje pod nazivom „Kako smo?“ provedeno je 2020. u Zagrebu (Jokić Begić i sur., 2020.), u vrijeme kada su na snazi bile stroge mjere Nacionalnog stožera za suzbijanje pandemije. Podaci su pokazali da je u trenutku istraživanja 8% ispitanika bilo u izolaciji po preporukama epidemiologa, 75% njih se držalo mjera „ostani doma“, 13% je moralo odlaziti na posao, a čak 7,7% se nije pridržavalo nikakvih mjera, tj. ponašali su se kao da se pandemija ne događa (Jokić Begić i sur., 2020.). U ukupnom uzorku od preko 3500 sudionika, bilo je 1659 roditelja, a njih 400 roditelja predškolske i školske djece. Rezultati su pokazali da je svakom trećem roditelju roditeljstvo za vrijeme pandemijskih mjera bilo teže nego prije pandemije. Roditelji su se također izjasnili da primjećuju svoje lošije psihičko zdravlje, usko povezano s intenzivnijim stresom. 48,7% roditelja izjavilo je da im je za vrijeme pandemijskih mjera bilo jednako zahtjevno biti roditelj kao i prije pandemije, 38,4% njih procijenilo je da im je roditeljstvo sada osjetno teže, a ostalih 12,8% je procijenilo da im ono znatno lakše.

Bitno je naglasiti da je u skupini roditelja kojima je roditeljstvo u vrijeme pandemijskih mjera bilo teže nego prije, bio prisutan u većoj mjeri problem

narušenog psihičkog zdravlja. Kao bitan stresor u roditeljskoj ulozi za vrijeme pandemije roditelji navode svoj osjećaj nekompetentnosti za nošenje sa zahtjevima online nastave, pa tako čak više od 50% njih navodi kako je online oblik izvođenja nastave teži od običnog. Većina roditelja navodi kako je tijekom pandemijskih mjera provodila više vremena sa svojom djecom nego prije pandemije, te je gotovo polovica roditelja izrazila stav da osjeća sada veću bliskost u odnosu sa svojom djecom. Što se tiče sukoba u odnosu roditelj-dijete, polovica ispitanih roditelja izjavila je da se količina sukobljavanja s djetetom nije promijenila tijekom pandemije, svaki četvrti roditelj navodi porast sukoba, a svaki peti njihovo smanjivanje u vrijeme pandemije (Jokić Begić i sur., 2020.).

U navedenom istraživanju „Kako smo?“ (Jokić Begić i sur., 2020.) sudjelovala je i skupina djece od ukupno 800 učenika osnovne i srednje škole. Iz nalaza istraživanja proizlazi da su u vrijeme pandemije mlađa djeca bila zabrinutija za moguću zarazu koronavirusom nego starija djeca, a svu djecu je više zabrinjavala mogućnost da se netko njima blizak razboli nego oni sami (Jokić Begić i sur., 2020.). Lošije psihičko zdravlje zamijećeno je u skupini djevojčica i starije djece u odnosu na dječake i mlađu djecu. Najveća korelacija dobivena je između broja stresnih životnih događaja koje je dijete proživjelo u vremenskom periodu od nekoliko mjeseci unatrag (npr. smrti bliske osobe ili kućnog ljubimca, vlastita bolest ili bolest člana obitelji uključujući COVID-19, razvod braka...) i indikatora psihičkog zdravlja. U konačnici, djeca koja su se u većoj mjeri brinula zbog mogućnosti da se ona sama ili njima drage osobe zaraze koronavirusom, bila su i općenito zabrinutija za svoju budućnost. Djeca koja su se više brinula zbog mogućnosti da se sama zaraze korona virusom izvijestila su o nešto većem zadovoljstvu životom od djece koja su se manje brinula da bi se mogla zaraziti. Na svim mjerama psihičkog zdravlja su bolje funkcioniranje pokazala djeca koja su izvijestila o povećanju količine slobodnog vremena, kao i vremena provedenog s članovima obitelji (Jokić Begić i sur., 2020.).

3. EKONOMSKI RIZICI U OBITELJI TIJEKOM PANDEMIJE

Pandemija COVID-19 dovela je ne samo do zdravstvene krize, već i o ekonomske krize u cijelom društvu. U okolnostima pandemije brojne obitelji bile su dovedene u izrazito financijski nepovoljnu situaciju. Istraživanje koje su proveli Celik i suradnici (2020.) putem online upitnika na uzorku od 493 ispitanika (od čega je njih 225 iz Nigerije, 159 iz Turske, 26 iz SAD-a, a 83 iz drugih europskih zemalja) pokazalo je da je 215 ispitanika izvijestilo o značajnom padu obiteljskih prihoda zbog izbijanja pandemije COVID-19, dok je povišenje prihoda prijavilo samo 59 ispitanika. Također, njih 56,6% prijavilo je značajno povećanje obiteljskih troškova tijekom pandemije, a samo 20,3% njihovo smanjenje. Čak 344 sudionika izvijestilo je o povećanju iznosa koje izdvajaju za kupovinu prehrambenih namirnica, 379 sudionika potvrdilo je i porast troškova vezanih uz potrepštine za čišćenje i dezinficiranje prostora te održavanje higijene. 58,9% ispitanika prijavilo i povećane troškove za telefonsku i online komunikaciju tijekom pandemije, a njih 65% povećane troškove za vodu, struju i plin (Celik i sur., 2020.).

Slično istraživanje proveli su Kelley i suradnici (2022.) u Americi na uzorku od 1510 odraslih osoba, od kojih je najviše bilo u dobi od 40-49 godina. Istraživanje je imalo za cilj provjeriti utjecaj financijskog stresa tijekom pandemije na obiteljski život, točnije na kvalitetu partnerskog i obiteljskih odnosa. Rezultati su pokazali da više od 35% ispitanika smatra da je njihov financijski stres viši nego što je bio prije pandemije. Studija nudi i kvalitativne nalaze koji pružaju uvid u specifične čimbenike koji su doveli do povećanog financijskog stresa za pojedince i obitelj. Zabrinutost oko buduće ekonomske situacije u obitelji, smanjene ekonomske mogućnosti zbog skraćenog radnog vremena i pada prihoda kućanstva, nezaposlenost, veći računi i troškovi, negativan utjecaj pandemije na mirovinske fondove i investicije, nedostatak primanja državnih beneficija te teškoće s prilagođavanjem na nove okolnosti, identificirani su glavni čimbenici koji dovode do pojačavanja financijskog stresa. Preciznije, ovo istraživanje je pokazalo da do pogoršanja financijskog stresa najčešće dolazi pod utjecajem povećane brige oko buduće ekonomske situacije. Najviše sudionika istraživanja izrazilo je brigu oko sigurnosti svog zaposlenja. Neki od njih naveli su kako njihov financijski stres

proizlazi iz nedostatka pouzdanih informacija o tome kakva je stabilnosti njihovog zaposlenja, dok su drugi iznosili zabrinutost za tržište dionica i stabilnost njihovih investicija. Ostali su fokusirani na generalnu zabrinutost oko buduće ekonomske situacije i financijske nesigurnosti.

Nadalje, u spomenutom istraživanju Kelley i suradnici (2022.) utvrđeno je da financijski stres pojačavaju smanjeni kućanski prihodi koji su primarno rezultat skraćivanja radnog vremena i smanjene plaće od strane poslodavca zbog promijenjenih uvjeta poslovanja u vrijeme pandemije. Ispitanici su prijavljivali različite razine stresa povezane sa iskustvom smanjenja plaće. Tako su neki ispitanici izjavili kako im je tijekom pandemije nedostajala dotadašnja plaća, ali da su neovisno o tome ipak imali dovoljno novaca da plate troškove života i nastave dalje s uobičajenim načinom života. S druge strane, novonastalu situaciju smanjenih prihoda neki sudionici opisuju kao izrazito stresnu, posebice kada je riječ o kućanstvima u kojima je istovremeno došlo do smanjenja plaće kod oboje zaposlenih partnera.

Iskustvo gubitka posla tj. dobivanja otkaza od strane poslodavca u vrijeme pandemije pokazalo se također kao važan izvor ekonomskog stresa, posebice zbog otežane mogućnosti pronalaska novog posla u okolnostima pandemije popraćene lockdownom. Intenzitet doživljaja stresa u ovim situacijama ovisio je prije svega o čimbenicima jesu li nakon gubitka primarnog posla ispitanici uspjeli pronaći neki drugi honorarni posao ili ne, jesu li imali na raspolaganju tzv. fond za crne dane i slično.

Vežano uz procjenu smanjenja ili povećanja kućanskih troškova za vrijeme trajanja pandemije i lockdowna, neki od sudionika ovog istraživanja izvijestili su da im je COVID-19 pomogao smanjiti troškove, dok drugi percipiraju povećanje troškova povezanih s pandemijom. Najčešći prijavljeni povećani troškovi odnose se na troškove za kupnju hrane, lijekova, sredstva za čišćenje i drugih namirnica. Ova pojačana potrošnja nije nužno korelirala s povećanim financijskim stresom jer neki sudionici na ovu situaciju gledaju kao na priliku za preraspodjelu i balansiranje različitih troškova (više se troši na namirnice, a manje za kino i izlaske i slično).

Zabrinutost zbog gubitaka u investicijama na burzama dionica ili u mirovinskim fondovima također je istaknuta kao bitan otežavajući utjecaj pandemije. Jedan od sudionika naveo je kako je stres zbog kolebanja na burzi najviše pogodio njegovu obitelj, te da je trebao biti strpljiv i nadati se da će se tržište povratiti. Većina je izrazila brigu što će se u budućnosti događati u ovom području, dok su neki zbog naglih gubitaka financijskih sredstva morali srezati svoju potrošnju čak i za nužne životne troškove.

47 sudionika navelo je kako je financijski stres imao negativan utjecaj na kvalitetu veze s partnerom te da je doveo do povećanih relacijskih zahtjeva. Jedan od sudionika je odgovorio kako povećani stres opterećuje svaki odnos, dok su drugi govorili o utjecaju pandemije na povećane izazove oko usklađivanja poslovne i roditeljske uloge, posebice u situacijama školovanja djece od kuće.

Sudionici su također raspravljali o tome kako su trebali financijski pomoći drugim članovima obitelji, ponekad kada su i sami bili u nevolji. Primjerice jedan je sudionik istaknuo da je njihov financijski stres nastao zbog financijske pomoći drugim članovima obitelji koji su izgubili posao. S druge strane 59 osoba je potvrdilo kako im je upravo njihova obitelj pomogla da se lakše suočite s financijskim stresom.

Neki sudionici istraživanja su direktno primili financijsku pomoć od svoje obitelji kako bi se mogli lakše nositi s nedaćama. Drugi su istakli i kako im je mogućnost da provode više vremena s obitelji olakšala stres koji su tada proživljavali. Jedan sudionik je naveo kako je upravo njegova žena zaslužna za smanjenje njegovog stresa, dok je drugi naveo kako mu je vrijeme odvojeno od posla pomoglo da se više posveti obitelji, te da mu je komunikacija s članovima obitelji pomogla u savladavanju teškoća (Kelley i sur., 2022.).

4. RODITELJSTVO

Poznato je da rođenje djeteta i njegovo podizanje donosi sa sobom za većinu roditelja promjenu dinamike dotadašnjeg načina života, intenzivniji dnevni raspored, dodatne financijske troškove uzrokovane potrebom nabave različitih potrepština za dijete, više zabrinutosti i manje sna, ali i nemjerljivu sreću u roditeljskoj ulozi (Bianchi,

Robinson, Milkie, 2006.; Gallagher Gerstel, 2001.; Nomaguchi and Milkie, 2003.; Senior, 2014.; prema Elder i Greene, 2021.).

Pored navedenog, razdoblje pandemije COVID-19 donijelo je i brojne nove izazove s kojima su se trebali suočiti roditelji u roditeljskoj ulozi.

Istraživanje koje su proveli Elder i Greene (2021.) na uzorku od 2400 američkih državljana pokazalo da je pandemija COVID-19 imala negativniji učinak na skupinu roditelja u odnosu na osobe koje nisu roditelji. Utvrđeno je da su u skupini roditelja u većoj mjeri bili prisutni stres i zabrinutost, teškoće mentalnog zdravlja nakon zaraze koronom te slabiji ekonomski položaj. Nadalje, ovo istraživanje je pokazalo da je pandemija podjednako utjecala na roditeljstvo majki i očeva. Jedina razlika u procjenama majki i očeva očitovale se u pogledu ekonomskog položaja obitelji, pri čemu su majke izvještavale o značajno negativnijem utjecaju pandemije na ekonomski položaj njihovih obitelji nego očevi (Elder i Greene, 2021.).

Rezultati istraživanja Jokić Begić i suradnika (2020.) u kojem su sudjelovalo 400 roditelja djece predškolske i školske dobi, pokazali su da postoje značajne razlike u izazovima i teškoćama s kojima su se roditelji susretali tijekom pandemije u različitim društvima. Konkretno, dobivene su razlike u procjenama narušenosti mentalnog zdravlja uzrokovanog stresom oko zahtjevnosti roditeljstva tijekom COVID-19 krize. Pri tome je utvrđeno kako je roditeljima u Americi manje narušeno mentalno zdravlje (0,30 na ljestvici od 0 do 1) u odnosu na roditelje u Hrvatskoj (21 na ljestvici od 0 do 25).

4.1. Organizacija skrbi o djeci tijekom pandemije COVID-19

Pandemija COVID-19 prouzrokovala je velike turbulencije i u području organizacije skrbi za djecu. U periodu lockdowna došlo je do zatvaranja vrtića i škola. U svibnju 2020. godine više od 80 zemalja uvelo je djelomični ili kompletan lockdown koji je utjecao na otprilike 1.4 bilijuna djece, odnosno na 6 od 10 djece u svijetu (Gromada i sur, 2020.). Procjenjuje se da je COVID-19 kriza poremetila provođenje javnih usluga skrbi za djecu jasličke i predškolske dobi za otprilike 40 milijuna djece. U

100-tinjak zemalja uvedene su i dodatne restrikcije na kretanja ljudi. Sve navedeno utjecalo je na promjenu cjelokupne obiteljske dinamike, posebice kod obitelji s djecom jasličke, predškolske i školske dobi. Roditelji su se iznenada našli u situaciji gdje su trebali improvizirati kako odgovoriti na nove okolnosti tj. kako organizirati adekvatnu skrb za djecu mlađe dobi kad oni rade, te kako osmisliti prikladan prostor i vrijeme za neometano praćenje nastave od kuće za djecu školske dobi. S obzirom da izmijenjene okolnosti nisu bile kratkog trajanja, već su zahtijevale od roditelja i djece prilagođavanje „novom normalnom na duže staze“, cjelokupna situacija je za mnoge obitelji s vremenom postala snažan izvor stresa te je dovela do brojnih dugoročnih implikacija. Primjerice, zbog nedostatka drugih opcija, neki roditelji su bili prisiljeni unatoč pojačanom zdravstvenom riziku od težih posljedica zaraze COVID-om kod starije populacije, ostavljati svoju djecu na čuvanje kod djedova i baka. U nekim obiteljima žene su prisiljene privremeno prestatu raditi kako bi ostale skrbiti o svojoj djeci zbog čega dolazi do porasta nejednakosti između spolova (Gromada i sur., 2020.)

Dugoročne implikacije COVID krize na organizaciju usluga skrbi za djecu dosad još nisu dovoljno istražene, no zamjetno je da postepeno popuštanje ili ukidanje mjera za suzbijanje pandemije u brojnim aspektima koji se tiču kvalitete i dostupnosti usluga tih usluga, nije dovelo do povratka na staro (Gromada i sur., 2020.). Nažalost, zbog nepovoljnih ekonomskih okolnosti koje su uslijedile tijekom i nakon pandemije COVID-19, za mnoge roditelje usluge javne i privatne skrbi za djecu postale su sve teže priuštive.

Ovdje je važno napomenuti da istraživanja i praksa pokazuju da je za vrijeme trajanja pandemije u Hrvatskoj došlo i do značajnih promjena u organizaciji i načinu rada unutar predškolskih ustanova, a velik dio promjena bio je povezan s provođenjem zaštitnih mjera za suzbijanje širenja zaraze COVID-19.

Primjerice, u istraživanju Starić (2021.) koje je provedeno u dječjim vrtićima Istarske županije, pokušalo se otkriti što djeca misle o novonastaloj situaciji i mjerama koja ju prate. Rezultati su pokazali da djeca primjećuju postojanje brojnih razlika, tj. da su svjesni da su se uvele različite mjere kojih se sada moraju pridržavati, a prije korone ih nisu trebali prakticirati, poput svakodnevnog mjerenja tjelesne temperature prije

dolaska u dječji vrtić, češćeg pranja ruku i veće brige o osobnoj higijeni, provođenja više aktivnosti na otvorenom prostoru tijekom boravka u vrtiću i slično. Kao negativne promjene djeca najviše ističu obavezu roditelja da nose zaštitne maske kada ulaze po njih u dječji vrtić (izrazila su stav da im to smeta jer ne mogu vide lica svojih roditelja). Nadalje, ne sviđa im se što ih po dolasku u vrtić roditelji više ne smiju otpratiti do njihove sobe. Kao jedno od značajnih ograničenja tijekom razdoblja adaptacije djece na vrtić pokazala se zabrana donošenja prijelaznog objekta (dječje omiljene igračke ili drugog predmeta) iz privatnih prostora u prostore dječjeg vrtića. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da je 100% djece poštovalo navedenu zabranu, tj. nije donosilo prijelazni objekt u vrtić. Kada se uzme u obzir da prijelazni objekt predstavlja za djecu mlađe razvojne dobi važan izvor sigurnosti, odnosno nešto što ih podsjeća na figuru privrženosti i što ga umiruje, vidljivo je da je poštivanje epidemioloških mjera otežavalo period adaptacije i učinilo ranjivijima ovu skupinu djece. Na kraju treba reći da su rezultati istraživanja pokazali da su roditelji Istarske županije koju su sudjelovali u ovom istraživanju, i u ovakvim specifičnim okolnostima iskazali relativno visoke razine osobnog optimizma i zadovoljstva životom, zadovoljstva načinom adaptacije djeteta na vrtić, suradnjom s vrtićem i zajednicom (Starić, 2021.).

Za shvaćanje kakav utjecaj pandemija COVID-19 ima na funkcioniranje obitelji, a posebice na raspodjelu kućanskih poslova i dogovore roditelja oko skrbi za djecu, vrijedno je spomenuti i istraživanje Del Boca i suradnika (2020.). Istraživanje je provedeno u Italiji koja je poznata po prisutnim velikim razlikama među spolovima na tržištu rada te po tradicionalnim ulogama žena i muškaraca u obitelji, pri čemu većina kućanskih poslova i brige oko djece pada na žene. U vrijeme pandemije COVID-19 u Italiji su bile uvedene izuzetno stroge restrikcije i lockdown. Rezultati istraživanja Del Boca i suradnika (2020.) pokazali su da je pandemija dodatno povećala obujam posla za žene u njihovoj radnoj i obiteljskoj ulozi. Kao posebno ugrožena skupina pokazale su se majke s mladom djecom (0-5 godina), kod kojih je balansiranje između zahtjeva radne i obiteljske uloge bilo osobito teško, posebice u situacijama kao je otac djece za vrijeme krize radio izvan kuće. Kao i u drugim zemljama, u Italiji je pandemija dovela do toga da mnogi djedovi i bake, radi naglašenih zdravstvenih rizika, nisu mogli dalje čuvati svoje unuke, što je stvorilo

dodatan problem roditeljima u organizaciji skrbi za djecu. Kao važan otežavajući čimbenik roditeljstva za zaposlene roditelje tijekom pandemije pokazala se i komponenta školovanja djece od kuće. Podaci ovog istraživanja pokazali su da su visokoobrazovani roditelji u odnosu na roditelje nižeg obrazovanja, neovisno o svom radnom rasporedu, tijekom lockdowna ulagali značajno više vremena i truda u školovanje svoje djece od kuće. S obzirom da je poznato da rano obrazovanje ima značajan utjecaj na daljnji razvoj djece, situacija tijekom pandemije u kojoj su djeca bila prisiljena u vrijeme izolacije pratiti nastavu od kuće, potencijalno predstavlja rizik do pojačavanja obrazovnih razlika između djece na temelju njihovog obiteljskog porijekla, što može ostaviti dugoročan negativan efekt na ukupne razvojne ishode djece (Del Boca i sur., 2020.).

4.2. Nasilje nad djecom za vrijeme pandemije COVID-19

Nasilje nad djecom svakodnevno se događa u mnogim obiteljima te ono zasigurno nije nestalo tijekom trajanja izolacije i pandemije COVID-19. Tome u prilog govore i rezultati domaće studije koji je provela Rittossa (2022.), analizirajući 63 policijska predmeta u kojima su podnesene kaznene prijave zbog nasilja nad djecom u vrijeme lockdowna. U navedenom istraživanju utvrđeno je kako je 29,6% djece bilo izloženo fizičkom nasilju, 56,5% njih bilo je psihički maltretirano, a 13% njih bilo je izloženo ozbiljnom zanemarivanju kao obliku psihičkog zlostavljanja. Najčešće prijavljeno kazneno djelo je povreda temeljnih djetetovih prava (pravo na igru, školovanje, zdravstvenu skrb, zaštitu), a počinjeno je najčešće na štetu djevojčica i dječaka koji pohađaju osnovnu školu. Kao najčešći počinitelji navode se očevi u tridesetim godinama koji prije nisu evidentirani kao počinitelji kaznenih djela.

U navedenom istraživanju (Rittossa, 2022.) uspoređen je i vremenski period tijekom lockdowna i nakon popuštanja restriktivnih mjera. Nalazi su pokazali da je više slučajeva prijetnji i povrede dječjih prava prijavljeno u periodu nakon lockdowna u odnosu na lockdown. Ovakvi nalazi u skladu su sa zapažanjima Svjetske zdravstvene organizacije o mogućem porastu tamne brojke nasilja nad djecom za vrijeme trajanja lockdowna (WHO, 2020.; prema Rittossa, 2022.). Razlog smanjenja broja prijava

zlostavljanja djece i traženja pomoći vide u činjenici usporavanja rada sektora socijalne skrbi i kaznenopravnog sustava kako bi se zaštitili radnici od zaraze, ali isto i u zatvaranju djece u četiri zida gdje oni gube svoje neformalne mreže podrške (oslabljivanje veza s prijateljima, rođacima, širom obitelji i susjedima).

Caron i suradnici (2020.) proveli su istraživanje kako bi ispitali utjecaj pandemije na broj primljenih poziva o zlostavljanju djece putem Francuske nacionalne telefonske linije za pomoć zlostavljanoj djeci. Rezultati su pokazali da je u periodu lockdowna između 13. i 19. travnja 2020. zaprimljen 14531 poziv, što u usporedbi s istim razdobljem u 2019. godine kada je zaprimljeno 7674 poziva, ukazuje na povećanje od čak 89,4%. Nadalje, ovo istraživanje je pokazalo da su u promatranom vremenskom periodu od mjesec dana kućni posjeti službenika porasli za 48%. Pretpostavlja se da je razlog za navedena povećanja prebacivanje poziva na nacionalnu liniju za pomoć jer je dio osoblja u lokalnim uredima radio na daljinu. Kao rezultat povećanja poziva za pomoć zlostavljanoj djeci za vrijeme trajanja lockdowna u Francuskoj je pokrenuta nacionalna kampanja za podizanje svijesti i informiranje o nasilju u obitelji putem glavnih francuskih novina, televizijskih kanala i društvenih mreža, te u trgovačkim centrima. Caron i suradnici (2020.) navode samo neke od načina otkrivanja i sprječavanja zlostavljanja djece tijekom izvanrednih situacija i prirodnih katastrofa, a to su provođenje savjetovanja putem video poziva radi provjere djece u riziku i sprječavanje društvene izolacije; češći kućni posjeti socijalnih radnika uz pridržavanje zaštitnih mjera (maske za lice, dezinfekciju ruku, itd.), provođenje zdravstvenog upitnika i alata za provjeru zlostavljanja djece, te konzultacije sa školskim zdravstvenim timom po povratku djece u školu (Caron i sur., 2020.).

5. PARTNERSKI ODNOSI TIJEKOM PANDEMIJE

Održavanje kvalitetne romantične veze tijekom situacije visoke razine stresa izuzetno je izazovno, pa tako ne iznenađuje da su se mnogi parovi tijekom razdoblja pandemije COVID-19 susretali s različitim izazovima u svom partnerskom odnosu (Neffand i Karney, 2004.; prema Balzarini i sur., 2020.). Primjerice, očekivano je da

će partneri koji doživljavaju dugotrajni financijski pritisak, manjak socijalnog kontakta i više razine stresa, biti u većem riziku od razvoja nezadovoljstva u vezi i porasta nestabilnosti veze. Istraživanje Balzarini i suradnika (2020.) provedeno u 57 država imalo je za cilj istražiti upravo navedene dimenzije, odnosno provjeriti jesu li stresori koji su uzrokovani utjecajem COVID-19 povezani s percepcijom partnerske veze kao manje kvalitetne te s većom konfliktnošću početkom pandemije i u naredna tri mjeseca. Rezultati su pokazali da postoji korelacija između navedenih varijabli, na način da su na početku pandemije doživljaj veće usamljenosti, financijskog pritiska i stresa bili povezani s nižom razinom zadovoljstva u vezi, s nižom razinom predanosti partneru i učestalijim sukobima. Ispitivanjem učinaka tijekom proteka vremena, otkriveno je da promjene u doživljaju financijskog pritiska nisu bile povezane sa promjenama u zadovoljstvu vezom, s predanošću i razinom sukobljavanja, dok je promjena u doživljaju samoće i stresa bila povezana sa zadovoljstvom u vezi i razinom sukoba. Zanimljivo je istaknuti da se u ovom istraživanju jedna osobina partnera pokazala kao zaštitni čimbenik zadovoljstva partnerskim odnosom tijekom nedaća koje je prouzrokovao COVID-19. Naime, utvrđeno je da visoka senzibilnost partnera za osjećaje svog partnera/partnerice djeluje kao svojevrsni štit od negativnih utjecaja stresova pandemije na partnerski odnos. To je osobito došlo do izražaja u početnom razdoblju pandemije, a tijekom vremena su ovi učinci bili manje robusno izraženi. Ovakvi nalazi upućuju na zaključak da partner koji ima visoku empatiju i obzir prema osjećajima i potrebama svog partnera ublažava prelijevanje vanjskih stresora, poput onih koje je donio COVID-19, u romantičnu vezu. Navedeni nalazi imaju praktični značaj u kontekstu pružanja profesionalne pomoći parovima o mogućim načinima kako da održe kvalitetu i zadovoljstvo u vezi te niže razine sukoba i u razdobljima veze kada doživljavaju intenzivne stresore. Naime, očekivano je da u vrijeme stresa u partnerskom odnosu parovi mogu doživjeti više sukoba i manje zadovoljstva, no usprkos tome ukoliko ostanu predani svojem partnerkom odnosu, moguće je da održe zadovoljstvo i kvalitetu svog odnosa (Rusbult, Martz i Agnew, 1998.; prema Balzarini i sur., 2020.).

Nekim partnerima pandemija COVID-19 je pomogla da se još jače povežu i budu si međusobna podrška, dok je kod nekih stres i razdražljivost utjecala na pojavu češćih konflikata pa i na ispoljavanje nasilnih impulsa. U svakom slučaju, svaki odnos, bio

obiteljski ili partnerski, dobio je pod utjecajem pandemije novu dimenziju (Ajduković i Ajduković, 2020.)

Ajduković i Ajduković (2020.) ističu da ljudi obično procjenjuju ljubavni odnos stabilnim ako percipiraju da su svojim partnerima važni i da im njihovi partneri iskazuju razumijevanje, isto tako i ako međusobno dijele svoje misli i osjećaje te su pritom usmjereni na dobrobit njihova odnosa. Nadalje, važno im je da se u vezi ponašaju kao tim i da zajedničkim naporima pobjeđuju stresne situacije.

Prema Ajduković i Ajduković (2020.) teškoće narušenog psihičkog zdravlja tijekom pandemije posebno su se istakle kod osoba sudionika istraživanja koji su živjeli bez partnera/ice te kod osoba s nižim prihodima. Nadalje, za psihičko zdravlje sudionika istraživanja izuzetno važnim pokazao se odnos njihovog partnera/ice prema njima. Rezultati ovog istraživanja pokazali su da strategiju zajedničkog nošenja sa stresorima najčešće koriste parovi bez djece koji su u prosjeku mlađi, te su u svom odnosu u većoj mjeri usmjereni jedno drugome. Suprotno uvriježenom mišljenju kako je zajednički život partnera za vrijeme karantene za mnoge parove bio neizdrživ, istraživanje je pokazalo da je on zapravo povoljno djelovao na njihovo psihičko zdravlje. Partneri koji su živjeli zajedno u vrijeme pandemije iskazivali su manje teškoća vezanih uz depresiju, anksioznost i stres u usporedbi s osobama koje su u vezi, ali ne žive zajedno. Također kod partnera koji ne žive zajedno ali su u romantičnoj vezi utvrđeno je da su tijekom pandemije COVID-19 bili skloniji češćem iskazivanju međusobnom pažnje i naklonosti te idealiziranju svog partnera (Ajduković i Ajduković, 2020.).

S druge strane postavlja se pitanje što se tijekom pandemije događalo u partnerskim odnosima u kojima su postojali od ranije narušeni odnosi pa i nasilni obrasci ponašanja. Iako se za sad ne može sa sigurnošću reći da je u Hrvatskoj zabilježen trend porasta broja razvoda u vrijeme pandemije, uočen je zanimljiv podatak o skoku pretraživanja pojma „razvod braka“ (Jurić, 2020.).

Kada su u pitanju obitelji u kojima je i prije pandemije postojao problem nasilja, propisane mjere izolacije i lockdowna za sprječavanje suzbijanja pandemije učinile su žrtve obiteljskog nasilja još ranjivijima i podložnijima ponovnom proživljavanju

obiteljskog nasilja. Tome u prilog govore i podaci koje je iznio regionalni direktor Svjetske zdravstvene organizacije za Europu Hansu Kluge-u, a koji pokazuju da su zemlje članice prijavile do 60% porasta broja hitnih poziva žena koje su bile izložene nasilju od strane svojih intimnih partnera u travnju 2020., u odnosu na isto razdoblje prethodne godine (prema Škorić, 2022.).

Rezultati domaćeg istraživanja koje je provela Škorić (2022.) pokazali su da je u tom pogledu situacija u Hrvatskoj u 2020. godini bila znatno povoljnija. Kada se uzmu u obzir ukupni brojčani pokazatelji nasilja među blisko povezanim osobama, u 2020. godini tijekom pandemije zabilježen je porast od 1,1% u odnosu na prethodnu godinu, što je znatno niže od povećanja koje su prijavile neke druge zemlje. Promatrajući ukupan broj prijava nasilja na štetu bliske osobe u 2020. godini, može se uočiti da se tijekom prva tri mjeseca 2020. taj broj povećao, dok je u travnju zabilježen značajan pad od 13,5 posto kod broja prijava u odnosu na ožujak. Podaci o smanjenju broja izvješća u travnju mogu se tumačiti na različite načine. Ovaj fenomenološki trend u broju prijava može se povezati sa činjenicom da su se od sredine ožujka 2020. počele uvoditi razne mjere za borbu protiv širenja bolesti COVID-19, što je rezultiralo uvođenjem karantene, tj. obustavom rada svih obrazovnih ustanova, ugostiteljskih objekata, kina, muzeja, kazališta, otkazivanje svih javnih događanja, zabrana okupljanja i čitav niz poduzeća je bilo ograničeno u svojim aktivnostima ili potpuno zatvoreno. Moguće je da podaci za travanj pokazuju da je tijekom karantene doista došlo do smanjenja nasilničkog ponašanja od strane bliskih osoba. Ipak, s druge strane poznato je da stresne životne okolnosti povećavaju rizik od pojave i eskalacije nasilja u partnerskim vezama, pa se pretpostavlja da dulji izolirani boravak u vlastitom domu može dodatno pridonijeti porastu obiteljskog nasilja (Ajduković i Ajduković, 2020.; Škorić, 2022.). Temelj za ovakvo tumačenje nalazi se u analiziranim podacima koji pokazuju da je u svibnju i lipnju, a posebno u kolovozu 2020. došlo do povećanja broja prijava obiteljskog nasilja za čak 42% u odnosu na travanj iste godine.

Može se pretpostaviti, kako je već navedeno, da je razlog za niže brojke prijava obiteljskog nasilja u travnju povezan i sa smanjenom mogućnošću traženja pomoći od strane žrtava koje su se iznenada našle „prikovane“ u kući uz svoje nasilnike, a u

isto vrijeme dostupnost raznih službi i formalnih izvora podrške bila je znatno ograničena. Svi navedeni argumenti idu u prilog tezi da u spomenom razdoblju vjerojatno nije došlo do smanjivanja obiteljskog nasilja, već da njihova smanjenog prijavljivanja.

U skladu sa svime navedenim, smatra se da je na početku i tijekom razdoblja pandemije postojala tamna brojka i naglašen nerazmjer između broja prijava i broja počinjenih djela nasilja u obitelji (Škorić, 2022.).

6. STRATEGIJE SUOČAVANJA I IZVORI PODRŠKE ZA OBITELJI TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19

Kao što je već ranije naglašeno, pandemija COVID-19 je ostavila značajne negativne posljedice na mentalno zdravlje ljudi pa je stoga važno proučiti koji oblici suočavanja pomažu pojedincima i obiteljima da se bolje nose s kriznom situacijom kao što je pandemija i lockdown.

Istraživanjem koje su proveli Budimir i suradnici (2021.) na 1005 sudionika u Austriji, uočena je korelacija između pozitivnog razmišljanja, aktivnog suočavanja sa stresom i socijalne podrške s boljim psihičkim zdravljem i osjećajem subjektivne dobrobiti pojedinaca tijekom pandemije, dok su kao negativni prediktori za doživljeni stres navedeni depresija, anksioznost i insomnija. Također, pokazalo se da konzumacija alkohola i cigareta negativno utječe na dobrobit osoba tijekom pandemije, dok je oslonac na vjeru bio čimbenik koji im je pomagao u suočavanju sa stresom, depresijom i insomnijom (Budimir i suradnici, 2021.).

Tijekom trajanja pandemije COVID-19 obitelji su također razvile različite strategije u suočavanju s brojnim promjenama. Salin i suradnici (2020.) proveli su istraživanje u Finskoj na uzorku od 654 roditelja maloljetne djece o njihovim načinima suočavanja sa stresom tijekom pandemije. Kao pomoć u razvoju svoje otpornosti roditelji su istakli na makro razini različite usluge i potpore od strane društva, posebice podršku od strane vrtića ili škole jer im je bila važno da imaju mogućnost da ostave svoju djecu u školi ili vrtiću kako bi oni mogli odraditi poslove koji su neophodni za funkcioniranje obitelji i zajednice. Osim toga, roditelji su dodatno naveli kako im je puno pomogla i virtualna podrška od strane učitelja. U suočavanju s izazovima pandemije neki su se oslanjali i na profesionalnu podršku poput terapije i slične usluge namijenjene jačanju subjektivne dobrobiti ljudi. Nadalje, navode da im je u suočavanju s izazovima tijekom pandemije uvelike pomogla neformalna potpora od strane djedova i baka te održavanje socijalnih veza i interakcija (uživo i putem digitalnih platforma) s prijateljima i rodbinom.

Neki od roditelja istaknuli su i da im je fleksibilnost radnog vremena i rad od kuće također pomogao u lakšem snalaženju oko ispunjavanja svakodnevnih potreba

obitelji, dok su drugi istakli da su u takvim okolnostima primijetili da je njihov rad ipak bio manje efikasan. Boljem snalaženju u vremenskom periodu trajanja pandemije doprinijeli su kvalitetni partnerski odnos, fleksibilnost i dogovor oko funkcioniranja obitelji, zajedničko obiteljsko vrijeme i razgovori. Na individualnoj razini najviše su se istaknuli osobno vrijeme, osobni stav te fleksibilnost oko plaćenog posla. Pri tome su neki sudionici naglasili da im je nošenje sa stresom tijekom lockdowna uvelike olakšalo kada su imali prilike bar na kratko odvojiti neko vrijeme samo za sebe, bez supružnika ili djece (npr. odlazak na trčanje). U lakšem prihvaćanju izazova pomogao im je i pozitivan stav prema lockdownu kao prolaznoj fazi koja neće trajati vječno (Salin i sur., 2020.).

7. ULOGA SOCIJALNOG RADA TIJEKOM PANDEMIJE

Pandemija COVID-10 ostavila je brojne negativne posljedice (gubitak posla, ekonomska deprivacija, otežan pristup zdravstvenoj skrbi i uslugama psihosocijalne podrške itd.), što se posebno negativno odrazilo na ranjive skupine u društvu. U navedenim okolnostima socijalni radnici imaju posebno važnu ulogu u ublažavanju negativnih posljedica pandemije i pružanju podrške i pomoći posebno pogođenim skupinama (Cooper i Briggs, 2014.; prema Okafor i Walla, 2021.).

Tijekom pandemije COVID-19 u socijalnom radu s različitim grupama korisnika pojavila se povećana potreba za pružanjem psihosocijalne podrške i osnaživanja korisnika zbog učestalog proživljavanja intenzivnih strahova i različitih traumatskih iskustava. Imajući to na umu, Brinkerhoff (2014.; prema Okafor i Walla 2021.) napominje da institucije socijalnog rada trebaju odgovoriti na povećane zahtjeve s povećanim ulaganjima u obrazovanje studenata i praktičara socijalnog rada u području rada s traumom.

U početnim razdobljima širenja pandemije COVID-19, kao posljedica širenja straha od zaraze, primijećeno je i širenje stigmatizacije i diskriminacije prema zaraženim i oporavljenim osobama. U tom kontekstu također se pokazala važna uloga socijalnih radnika koji su imali zadaću da i u ovakvim specifičnim okolnostima, bez obzira na opasnost od zaraze, zaštite najugroženije članove društva (Wang i sur., 2020.; Xiang

i sur., 2020.; prema Okafor i Walla, 2021). Npr. socijalni radnici su bili dužni osigurati siguran smještaj za djecu ili maloljetnike u slučaju smrti roditelja ili skrbnika u pandemiji (Okafor i Walla, 2021.).

Tijekom trajanja pandemije, a posebno za vrijeme uvođenja strogih mjera lockdowna došlo je i do značajnih promjena u uvjetima i načinu rada socijalnih radnika. U internacionalnom istraživanju Banks i suradnika (2020.) željelo se saznati na koji način su se promijenili uvjeti rada socijalnih radnika u različitim državama uslijed trajanja pandemije te koji novi etički izazovi su se pri tome pojavili. Istraživanje je provedeno na 607 socijalnih radnika iz sveukupno 54 države putem online upitnika. Socijalni radnici su navodili razne okolnosti koje su im onemogućavale kvalitetan rad, pa su tako u rezultatima istraživanja sažeti njihovi najčešće navođeni problemi.

Prvi od njih je stvaranje i održavanje iskrene i empatične veze putem mobilnog telefona/interneta uz poštivanje privatnosti ili u živo koristeći zaštitnu masku. Neki socijalni radnici su kao rezultat takvog rada putem tehnologija navodili poteškoće dolaženja u kontakt s korisnikom usluge zbog toga što korisnik nije imao potrebnu tehnologiju ili se nije znao njome služiti. Osim toga, veći problem im je stvaralo otežano procjenjivanje obiteljskih odnosa putem online poziva, pa su tako teže detektirali nasilje i laži koje su im korisnici upućivali.

Zatim, socijalnim radnicima je veliki izazov predstavljala činjenica da su često bili prisiljeni kod pružanja usluga korisnicima određivati prioritete, što je bilo posebno otežano u uvjetima uvećanih potreba korisnika, nedostupnih resursa i nemogućnosti odrade cjelovite procjene stanja korisnika.

Sljedeći problem koji se navodi je stvaranje balansa između prava korisnika usluga u odnosu na osobno izlaganje rizicima socijalnih radnika tijekom pružanja usluga. Neki socijalni radnici su pri tome naveli da su se nelagodno osjećali kada su bili zatraženi da obavljaju zadatke koje su smatrali opasnima kao što je npr. obilaženje kuća korisnika, posjećivanje rizičnih skupina ljudi bez korištenja zaštitnih materijala i sl.

Poseban etički izazov u kojem su se našli socijalni radnici bila je nedoumica oko toga hoće li slijediti nacionalne politike, smjernice i procedure ili će slijediti stručno nahođenje u okolnostima u kojima se politika čini neprikladnom.

Teškoće su se očitovale i u problemima nošenja s teškim emocijama, umorom i brigom o sebi, što je posebice dolazilo do izražaja prilikom rada u nesigurnim i stresnim okolnostima.

Zaključno, socijalni radnici ističu da se u okolnostima pandemije pokazala na različite načine slabost sustava socijalne skrbi te da je ključno iskoristiti naučene lekcije tijekom pandemije kako bi se preispitalo i unaprijedilo buduće djelovanje socijalnih radnika (Banks i sur., 2020.).

8. ZAKLJUČAK

Pogled na pandemiju te saznanja o pandemiji COVID-19 mijenjaju se iz dana u dan, no neovisno o tome sa sigurnošću se može reći da je ova pandemija dovela do velikih promjena u funkcioniranju pojedinaca, obitelji i šireg društva. U okolnostima pandemije unutar obitelji dogodile su se brojne promjene svakodnevnih rutina. Do tada uobičajeni odlasci u vrtić, školu ili na posao, izlasci i druženja s prijateljima, posjete članova šire obitelji i slično, zamijenjeni su mirovanjem i socijalnom distancom. U okolnostima lockdowna mnoge obitelji bile su suočene s ekonomskim teškoćama zbog značajnog pada prihoda uslijed gubitka posla ili smanjenja radnog vremena. Kod roditelja i djece javila se pojačana briga i strah od obolijevanja najbližih i najugroženijih članova obitelji. Dodatan stres je roditeljima predstavljala organizacija skrbi za malu djecu koja ostaju kod kuće, što je roditeljsku ulogu učinilo posebno zahtjevnom u okolnostima rada na daljinu. Oslanjanje na uslugu čuvanja djece od strane djedova i baka za većinu roditelja više nije bila opcija zbog visokog rizika od širenja zaraze i obolijevanja od korona virusa. Provođenjem mjera izolacije i nastave od kuće i roditeljstvo školske djece postalo je izazovnije.

Nekim obiteljima pandemija COVID-19 je pomogla da se jače povežu kroz češće provođenje zajedničkog vremena, dok je kod drugih pojačani stres i razdražljivost utjecao na pojavu češćih konflikata pa i na ispoljavanje nasilnih impulsa. Zbog

smanjene dostupnosti neformalne podrške te ograničenog djelovanja formalnih izvora podrške tijekom lockdowna dolazi do povećanja tamne brojke nasilja u obitelji te porasta problema mentalnog zdravlja (povećane razine anksioznosti, depresije i slično).

U suočavanju s brojnim promjenama i izazovima pandemije obitelji su koristile različite strategije te su se oslanjale na različite izvore formalne i neformalne podrške. Posebno važnom pokazala se podrška od strane vrtića ili škole, te profesionalne usluge terapije i druge slične usluge usmjerene na unapređenje mentalnog zdravlja.

Iako je pandemija COVID-19 poljuljala sve sfere društva, treba reći da je najteže pogodila najranjivije skupine u društvu. U tom kontekstu pokazala se važna uloga socijalnih radnika koji su u otežanim okolnostima rada i bez obzira na opasnost od zaraze, zadržali svoju važnu profesionalnu zadaću štiti najugroženije članove društva i pružiti im pomoć i podršku u prevladavanju životnih nedaća. U djelovanju socijalnih radnika tijekom pandemije kao posebno izazovno područje pokazao se rad s traumama te bi stoga u budućnosti za socijalne radnike koji rade u ovom području trebalo osigurati dodatne edukacije i superviziju.

9. LITERATURA

1. Ajduković, M. i Ajduković, D. (2020.) Partnerski odnosi u vrijeme COVID-19 krize: Kako sačuvati dobre odnose, spriječiti ili/i zaustaviti nasilje?. U A. Bogdan (Ur.) *Koronavirus i mentalno zdravlje: psihološki aspekti, savjeti i preporuke* (str. 159-172). Hrvatska: Hrvatska psihološka komora i HPD
2. Balzarini, R.-N.; Muise, A.; Zoppolat, G.; Di Bartolomeo, A.; Rodrigues, D.-L. (2020.). *Love in the Time of COVID: Perceived Partner Responsiveness Buffers People from Lower Relationship Quality Associated with COVID-Related Stressors*. Posjećeno 10.7.2022. na mrežnoj stranici 'PsyArXiv Preprints': <https://psyarxiv.com/e3fh4/>

3. Banks, S.; Cai, T.; De Jonge, E.; Shears, J.; Shum, M.; Sobočan, A. M.; Strom, K.; Truell, R.; Uriz, M. J.; Weinberg, M. (2020.) *Ethical Challenges for Social Workers during Covid-19: A Global Perspective*. Rheinfelden, Switzerland: International Federation of Social Workers.
4. Budimir, S.; Probst, T.; Pieh, C. (2021.) Coping strategies and mental health during COVID-19 lockdown. *Journal of Mental Health*, 30 (2), 156-163
5. Caron, F.; Plancq, M.-C.; Tourneux, P.; Gouron, R.; Klein, C. (2020.). Was child abuse underdetected during the COVID-19 lockdown?. *Archives de Pédiatrie*, 27 (7), 399-400
6. Celik, B.; Ozden, K.; Dane, S. (2020.). The Effects of COVID-19 Pandemic Outbreak on the Household Economy. *Journal of Research in Medical and Dental Science*, 8 (4), 51-56
7. Del Boca, D.; Oggero, N.; Profeta, P. i Rossi, M. (2020.). Women's and men's work, housework and childcare, before and during COVID-19. *Review of Economics of the Household*, 18 (4), 1001-1017
8. Elder, L.; Greene, S. (2021.). A Recipe for Madness: Parenthood in the Era of Covid-19. *Social Science Quarterly*, 102: 2296-2311. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12959>
9. Gadermann, A.-C.; Thomson, K.-C.; Richardson, C.-G.; Gagné, M.; McAuliffe, C.; Hirani, S.; Jenkins, E. (2021.). Examining the impacts of the COVID-19 pandemic on family mental health in Canada: findings from a national cross-sectional study. *BMJ Open*, 11 (1), 1-11
10. Gromada, A.; Richardson, D.; Rees, G. (2020.). Childcare in a global crisis: the impact of COVID-19 on work and family life. *Innocenti Research Brief*, 2020-18, 1-11
11. Jokić Begić, N.; Hromatko, I.; Jurin, T.; Kamenov, Ž.; Keresteš, G.; Kuterovac Jagodić, G.; Lauri Korajlija, A.; Maslić Seršić, D.; Mehulić, J.; Mikac, U.; Tadinac, M.; Tomas, J.; Sangster Jokić, C. (2020.). COVIDOVIIH 13. U A. Bogdan (Ur.) *Koronavirus i mentalno zdravlje: psihološki aspekti, savjeti i preporuke* (str. 415-460). Hrvatska: Hrvatska psihološka komora i HPD

12. Jurić, T. (2020.) Socio-psihološke posljedice pandemije COVID-19 u Hrvatskoj - uvidi digitalne demografije. *MEDIX*, 26 (146), 70-71
13. Kelley, H.-H.; Lee, Y.; LeBaron-Black, A. (2022.) Change in Financial Stress and Relational Wellbeing During COVID-19: Exacerbating and Alleviating Influences. *Journal of Family and Economic Issues*. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10834-022-09822-7>
14. Koronavirus.hr (2021.), posjećeno 13.9.2022. na mrežnoj stranici: <https://koronavirus.hr/podaci/489>
15. *Obitelj*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 10.7.2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44557>
16. Okafor, A.; Walla, P. (2021.) Role of the social worker in the outbreak of pandemics (A case of COVID-19). *Cogent Psychology*, 8 (1). DOI: <https://doi.org/10.1080/23311908.2021.1939537>
17. Pavlović, M. (2020.) *Roditeljski stres i psihička uznemirenost samohranih majki za vrijeme pandemije koronavirusa*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
18. Rittossa, D. (2022.) Nasilje nad djecom u obitelji u doba bolesti covid-19 u hrvatskoj: lekcije (ne)vidljive pandemije. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 43 (2), 303-327
19. Salin, M.; Kaittila, A.; Hakovirta, M.; Anttila, M. (2020.) Family Coping Strategies During Finland's COVID-19 Lockdown. *Sustainability*, 21 (21), 9133. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12219133>
20. Santini, M. i Kusulja, M. (2020.) Liječenje COVID-19. *Medicus*, 29 (2), 171-177
21. Starić, R. (2021.) *Organizacija prijelaza iz obitelji u dječji vrtić tijekom pandemije Koronavirusa - perspektiva djece, roditelja i odgajatelja*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet

22. Škorić, M. (2022.) Impact of covid-19 pandemic on violence against closely related persons in Croatia. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 43 (2), 277-301